

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 716 οἱ Ἄραβες πολιορκήσαν γιὰ δεύτερη φορὰ τὴν Πόλι.

Χαλίφης Ὁμαγιάδης τότε ἦταν ὁ πολυφάγος καὶ ὀκνὸς Μιρνανίδης Σουλεϊμάν, ὁ ὁποῖος θέλοντας νὰ συνεχίσῃ τὰ μεγαλεπίβουλα σχέδια τοῦ προγόνου του Μοάβια, δοκίμασε κι αὐτὸς νὰ κατακτήσῃ τὸ Βυζάντιο, τὴν πόλι αὐτὴ τῶν Ἀραβικῶν ὄνειρων.

Ἀρχηγὸς τοῦ Ἀραβικοῦ στρατοῦ τῆς πολιορκίας διωρίστηκε ὁ θεῖος τοῦ Χαλίφῃ ὁ Μασλάμα, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ γενναῖος ὁ ὁποῖος ἐγυόνταν τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ὅλοὶ οἱ χρονογράφοι, Βυζαντινοὶ καὶ Ἄραβες, μᾶς διασῶσαν πολλές λεπτομέρειες τῆς περιφημῆς αὐτῆς πολιορκίας ¹⁾.

Ἔτσι ξεύρουμε πῶς οἱ Βυζαντινοὶ μὲ ἥρωϊσμὸ ἀντισταθῆκαν στὶς ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν οἱ ὁποῖοι πάλι, ὑποφέρον ἐκεῖ τὰ πάινδινα. Ὅχι μόνο τοὺς κατὰκαιε τὸ ὑγρὸν πῦρ, ὄχι μόνον τοὺς θέριζε ἡ πείνα κι ἡ πανώλη, ἀλλὰ στὸ τέλος τοὺς ἐπετέθησαν ἐκ τῶν νώτων κι οἱ Βούλγαροι καὶ κυριολεκτικῶς τοὺς κομματιάσαν.

Ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως τότε σιάθηκε ὁ νέος Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰ-σαιρος, ὁ ὁποῖος ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ὄλου, μὲ μαίρη ἀπελπισία ὑπερασπίστηκε τὴ θεοφύλακτη Πόλι κατὰ τοῦ νέου ἐκείνου τρομεροῦ Ἀραβικοῦ κύματος.

Ἡ πολιορκία βαστοῦσε ἤδη ἀρκετοὺς μῆνες χωρὶς θεικὸ ἀποτέλεσμα ὅτε στὰ 717 πέθανε ὁ Χαλίφης Σουλεϊμάν καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ ἐξάδελφός του Ὁμαρ ὁ Β΄.

Αὐτὸς ἀπὸ χαρακτῆρος θεοφοβούμενος, δίκαιος καὶ φιλόανθρωπος, βλέποντας τὴν ἄσκοπη αἱματοχυσία νὰ ἀφανίζῃ τοὺς πιστοὺς του μαχητὸς ἐκεῖ μακρυνὰ στὴ θρυλικὴ Πόλι ἔμπρός, ἀποφάσισε νὰ παύσῃ τὸν πόλεμο καὶ μὲ χαλιφικὸ διάταγμα ἀνακάλεσε τὸ Μασλάμα καὶ τὸ στρατὸ του πίσω στὴ Συρία.

¹⁾ Θεοφαν. σελ. 607—Λέων. τοῦ Γραμματικοῦ σελ: 177—Κεδρηνοῦ σελ: 787—Ζωγράφου XV. I.

Ἄνκαι ἀληθινὰ καμμιά ἐπιτυχία δὲν εἶχαν σημειώσει ὑπὲρ αὐτῶν οἱ Ἄραβες ἐπὶ ἓνα δλόκληρο χρόνο ποὺ πολιορκοῦσαν τὴν Πόλι τότε, φαίνεται μ' ὅλα ταῦτα ὅτι ἡ λύση τῆς πολιορκίας δὲν ἔγινε δι' ἀπλῆς ντροπιαστικῆς φυγῆς τῶν πολιορκητῶν, ἀλλὰ ἀπ' ἐναντίας συνετελέστηκε ὕστερα ἀπὸ διπλωματικὴ συνεννόηση τῶν Βυζαντινῶν μὲ τοὺς Ἄραβες.

Εἶνε παράξενο πῶς κανένας ἀπ' τοὺς κλασσικοὺς χρονογράφους δὲν μᾶς τὸ λέγει αὐτὸ ρητά. Ὅλοι συμφωνοῦν νὰ ποῦν ὅτι οἱ Ἄραβες, ἀφοῦ καταστραφῆκαν ἔμπρὸς στὴν Πόλι, ἔλυσαν ἀναγκαστικὰ τὴν πολιορκία τους καὶ φύγαν.

Καὶ οἱ νεώτεροι ἀκόμη ἱστορικοί, ὅσοι περιγράψαν τὴν πολιορκία αὐτή, δὲν ἀναφέρουν κανενὸς εἴδους διπλωματικὴ συνεννόηση ποὺ νὰ κανόνισε τότε τὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Σαρακηνῶν.

Ἐντούτοις Ἄραβες χρονογράφοι ἀναφέρουν χαρακτηριστικὲς συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων γιὰ τὴ λύση τῆς πολιορκίας ἐκείνης, καὶ τὸ κυριώτερο περιγράφουν φιλικὴ εἴσοδο τοῦ Μασλάμα στὴν Πόλι, ἀποδίδοντας φυσικὰ τὸ πρᾶγμα σ' ἀδυναμία τῶν Χριστιανῶν καὶ παριστάνοντας τὴν εἴσοδο αὐτὴ τοῦ στρατάρχῃ τῶν Ἀράβων στὸ Βυζάντιο, ὡς κάτι ταπεινωτικὸ γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Ἄν μονάχα Ἀραβικὰ χρονικὰ ἀναφέρναν αὐτὰ τὰ πράγματα, μπορούσε ἴσως κανεὶς νὰ τὰ θεωρήσῃ ὡς ὑπερβολικὰ καὶ νὰ τὰ παραβλέψῃ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ χριστιανικὴ μνεία τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀμρηᾶ τῶν Ἀράβων τότε στὴν Πόλι, ἡ ὁποία πάλι παρουσιάζει τὸ γεγονός ὡς ἐξυψωτικὸ τῆς δόξας τῆς Παναγίας καὶ ἐξευτελιστικὸ γιὰ τοὺς ἄπιστους Ἀγαρηνοὺς¹⁾.

Τέτοιες ἀντιθέσεις εἶνε λογικὲς καὶ εὐκολοεξηγήτηες· παρουσιάζονται δ' ἄλλωστε σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς τῆς ἱστορίας. Ἀποβγαίνει ὅμως ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ἔρχονται καὶ ἄλλα συμβάντα νὰ ἐπικυρώσουν, ὅτι οἱ Ἄραβες ἦλθαν σὲ διπλωματικὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς, γιὰ τὴ λύση τῆς πολιορκίας τους, καὶ ὅτι ἓνα ἀπ' τὰ ἀποτελέσματα τῶν συνεννοήσεων τους αὐτῶν τότε, ἦταν καὶ ἡ φιλικὴ ἐπίσκεψις ἡ εἴσοδος τοῦ Μασλάμα μέσα στὴν Πόλι.

Εἶνε ἐπίσης ἀξιοπαρατήρητο ὅτι παρὰ τὶς ζημίαις τους καὶ τὴ θαλασσοκρατία τῶν Βυζαντινῶν, οἱ Ἄραβες χωρὶς βία καὶ ἐν τάξει ἐπιβίβαστηκαν στὰ πλοῖα τους καὶ φύγαν ἀνενόχλητοι ἀπ' τὴν Πόλι στὶς 15 Αὐγούστου τοῦ 717.

Ἡ παράξενη αὐτὴ ἐλευθερία κινήσεων πολυάριθμου ἠττημένου καὶ σχε-

(¹). *Tabari*, Χρονικόν: μετάφ. *Zottenberg*, Τόμ. IV σελ: 224 καὶ 240—243 καὶ τὸ συναξάρι τῆς αὐτοκρ. Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης: cod: Hist: Graec: 45 τοῦ 11ου αἰῶνος ποὺ δημοσίευσε στὰ Ἱστορικὰ Μελετήματα, σελ. 141 ὁ Σπ. Λάμπρος.

δὸν ἀποσυντεθειμένου στρατοῦ, ¹⁾ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι μεταξὺ Ἀράβων καὶ Βυζαντινῶν ἔγιναν τότε ἀμοιβαῖες ὑποχωρήσεις καὶ εἰδικές συνεννοήσεις, γιὰ τὴ λύσιν τῆς πολιορκίας ἐκείνης.

Ἡ τελεία ἀποσύνθεσις τῶν Ἀράβων συντελέσθηκε μονάχα στὸ Αἰγαῖο Πέλαγος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ στόλου τους, ὁ ὁποῖος καταστράφηκε ἐντελῶς, μαζὺ μὲ τὸ στρατὸ πού μετᾶφερνε, ἀπὸ φορικτὴν τρικυμίαν καὶ μόνο, πέντε ἢ δέκα καράβια του, ὅπως φαίνεται, μπόρεσάν νὰ φθάσουν γερά πίσω στὴ Συρία ²⁾.

Ἐνα ὅμως ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα τῶν διπλωματικῶν συνεννοήσεων πού ἔγιναν τότε μεταξὺ Ἀράβων καὶ Βυζαντινῶν εἶνε καὶ τὸ ὅτι ἡ Αὐτοκρατορία δέχθηκε νὰ κτισθῇ μέσα εἰς τὰ τεῖχη τῆς Πόλις τζαμί γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους.

Φαίνεται ὅτι τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ προνόμιον τὸ ζήτησε ὁ Μασλάμας καὶ τὸ δέχθηκε ὁ Αὐτοκράτωρ χωρὶς δυσαρέσκεια, ἀφοῦ ὁ τόπος πού παραχωρήθηκε ἀπ' τὸ Κράτος, κι ὅπου κτίσθηκε τὸ πρῶτον αὐτὸ Μουσουλμανικὸν τέμενος τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶνε ἀσήμαντος ἢ παράμερος, ἀλλὰ εἶνε αὐτὴ αὐτὴ ἡ περιφέρεια τοῦ Βασιλικῦ Πραιτωρίου ³⁾.

Ὁ χρονολόγος ὀνομάζει τὸ τέμενος αὐτὸ «Μαγίσδιον» ⁴⁾ ἐξ οὗ πρέπει νὰ συμπεράνωμε ὅτι δὲν κτίσθηκε τότε τζαμί κανονικὸν στὴν Πόλιν ἀλλὰ μονάχα μικρὸς εὐκτήριος οἶκος, ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀλλάχ.

Πάντως ὅμως ἐκτελέσθηκε τότε ἡ αἴτησις τοῦ Μασλάμα καὶ τὸ Μαγίσδιον αὐτὸ κτίσθηκε μέσα στὴν περιφέρεια τοῦ Βασιλικῦ Πραιτωρίου, δηλαδή κοντὰ στὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ στὴν Ἁγίαν Εἰρήνην κ' ὄχι μακρὰ ἀπ' τὸν ἱππόδρομον, πρὸς τὴ βορινὴ παραλίαν τῆς Πόλις ⁵⁾.

Δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενη ἡ ὑποχωρητικότης αὐτὴ τῶν Βυζαντινῶν στὴν αἴτησιν τοῦ Μασλάμα τότε.

Ἡ Αὐτοκρατορία, ἄνκαι νικήτρια, εἶχε ἀπόλυτη ἀνάγκη ἡσυχίας καὶ εἰρήνης ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Πόλεμοι, πολιορκίαι, ἐσωτερικοὶ τρομακτικοὶ περισπασμοί, οἰκονομικὸ ἀδιέξοδον, εἶχαν δημιουργήσει μιὰ κατάστασιν τὴν ὅσην

¹⁾ Βλέπε Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ.: 1902, Τόμος III: σελ. 375.

²⁾ Θεοφ. σελ. 613, 614. Λέον. τῶν Γραμματ. 178. 179. Κεδρ. 791

³⁾ Πορφυρογέννητος, Τόμος 4, σελ. 101 «...ἔκγονος δὲ τοῦ Μασλάμα ὑπῆρχεν ὁ Μασλάμας ὁ κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἐκστρατεύσας οὗ τινὸς καὶ δι' αἰτίσεως ἐκτίσθη τὸ τῶν Σαρακηνῶν μαγίσδιον ἐν τῷ βασιλικῷ πραιτωρίῳ.»

⁴⁾ Μαγίσδιον παράγεται ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν λέξιν «masjid». Κατὰ τὸν Ποσπάτην: Βυζαντιναὶ Μελέται σελ. 189: «Μαγίσδιον» σημαίνει ἡσυχαστήριον, εὐκτήριος οἶκος, ὅπως καὶ τὸ τουρκικὸν «μεστζήδ».

⁵⁾ Βλέπε: Ποσπάτην, Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 372.

ἐπικίνδυνη, ὥστε ἡ εἰρήνη ἦταν ἀναγκαία στὸ κράτος μὲ κάθε θυσία.

Ὁ μεγαλεπίβουλος Λέων ὁ Ἰσαυρος ἔβλεπε λαμπρὰ τὴ θέση τῶν πραγμάτων καὶ θέλοντας νὰ ἐργασθῆ γιὰ νὰ δόσῃ ζωὴν στὸν ἀναστατωμένο κρατικὸ ὄργανισμό τῆς Αὐτοκρατορίας, καθαρῶτα ἀντελήφθηκε, ὅτι ἦταν ἀνάγκη νὰ μεταχειρισθῆ τοὺς Ἄραβες μὲ πολλὴ λεπτὴ διπλωματία.

Ἄνκαι μὲ ἠρωϊσμό καὶ σθένος κι αὐτὸς κι οἱ διάδοχοί του πολεμῆσαν τὸ Ἀραβικὸ Ἰσλάμ, ἐντούτοις οἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκείνων ἀντιπάλων κόσμων πάντα σταθῆκαν ἱπποτικὲς καὶ συχνὰ κι ἅπ' τὰ δύο μέρη ἔγιναν ἀλόπειρες συμφιλιώσεως καὶ προσπάθειες εἰρηνικῆς συνεννόησεως.

Τὴν ἔξυπνη καὶ πατριωτικὴ αὐτὴ πολιτεία τοῦ Λέοντος συχνὰ τὴν παρεξήγησαν οἱ ἀντίπαλοί του καὶ μὲ περιφρόνηση οἱ ἐχθροὶ του τὸν ὠνόμασαν «σαρακηνόφρονα» ¹⁾ γιὰ νὰ στιγματίσουν δῆθεν τὴν ὑποχωρητικότητα τοῦ Ἰσαύρου ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Χωρὶς νὰ μποῦμε στὶς λεπτομέρειες τῆς πολιτείας τῆς δυναστείας ἐκείνης, τὸ γεγονός εἶνε ὅτι στὰ 717 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ἰδρύθηκε στὴν Πόλι τὸ πρῶτο Μουσουλμανικὸ Τέμενος ποὺ μᾶς ἀναφέρει ἡ ἱστορία.

Πέρασαν τὰ χρόνια καὶ ἄλλαξαν τὰ πράγματα στὴν Ἀνατολή.

Στὰ μέσα τοῦ ἐνδέκατου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ Χαλίφη ἦταν ὑπὸ διάλυσιν. Κομματιασμένο σὲ ἄπειρα μικρὰ κράτη, διηρημένο ἀπὸ ἐσωτερικὰ πάθη καὶ φυλετικὰ μίση παρουσίαζε ἀξιοθρήνητη κατάσταση, ἐνῶ ἀπεναντίας ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία εἶχε γνωρίσει στὸ μεταξὺ ἐνδοξες ἡμέρες.

Οἱ θρίαμβοι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας εἶχαν σχεδὸν ἀποκαταστήσει τὸ γόητρο καὶ τὴ δόξα τῆς ἀρχαίας Αὐτοκρατορίας τῶν Ρωμαίων τῆς Ἀνατολῆς, κι οἱ φάλαγγες τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τοῦ Τιμισκῆ καὶ τοῦ Βουλγαροκτόνου εἶχαν πλατύνει τὰ σύνορα τοῦ Κράτους, ὡς στὶς πρὸ μακρυνὲς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς.

Τότε ὅμως ἀκριβῶς νέος σωτὴρ τοῦ Ἰσλάμ καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Χαλιφικῆς αἵγλης παρουσιάστηκε στὴ μέση.

Ὁ Σελτζούκ Τουγρούλ Μπέγκ ἀφοῦ τρομοκράτησε τὸ Ἰσλάμ καὶ αὐτοχειροτονήθηκε προστάτης τοῦ Χαλίφη, βγήκε σὲ πόλεμο καὶ μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Μακροὶ καὶ αἱματηροὶ πόλεμοι γιὰ χρόνια φέραν σὲ σύγκρουση τοὺς στρατοὺς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου μὲ τοὺς ἄγριους Τούρκους καβαλλάρηδες τοῦ Σελτζούκ Τουγρούλ.

Στὰ 1048 ὁ Μονομάχος ἀναγκάστηκε ἐπιτέλους νὰ ζητήσῃ εἰρήνην ἀπ'

¹⁾ Θεοφαν. σελ. 623. «... καὶ μετὰ ἄλλων πολλῶν καλῶν *καθαίρετης ὁ σαρακηνόφρων οὗτος Λέων γέγονεν.»

τὸν τρομερὸ ἀντίπαλό του.

Ἦλθε τότε στὴν Κωνσταντινούπολι Τοῦρκος πρέσβυς ὁ ὁποῖος μὲ αὐθάδεια καὶ ὑπεροψία ὑπόβαλε τοὺς βαρεῖς ὄρους τοῦ νικητῆ Τογρούλ γιὰ νὰ κλειστῆ ἢ ποθητῆ ἐκείνη εἰρήνη.

Μεταξὺ τῶν ὄρων αὐτῶν συζητήθηκε πάλι καὶ τὸ ζήτημα τοῦ τζαμιοῦ.

Εἶνε φυσικὸ νὰ φαντασθοῦμε ὅτι τὸ τροπαιοφόρο κι' ἐνδοξο Βυζάντιο τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας βεβαίως δὲν εἶχε φροντίσει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ Μαγισδίου τῶν Σαρακηνῶν τῆς Πόλης, τῶν Σαρακηνῶν αὐτῶν πού τόσες πιά φορὲς εἶχε νικήσει κι ἀπέναντι τῶν ὁποίων κανένα λόγο δὲν εἶχε νὰ διατηρῆ τέτοια ταπεινωτικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ συμφωνία.

Τὸ παλιὸ Μαγισδίου τῶν Σαρακηνῶν θὰ ἦταν βέβαια σχεδὸν ἐρείπιο τὴν ἐποχὴ τοῦ Μονομάχου. Καὶ γι' αὐτὸ μ' ἀληθινὴ ὀδύνη θὰ ἄκουσε ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν πρέσβυ τοῦ Τογρούλ νὰ λέγῃ: «Ἄν θέλης εἰρήνην χτίσε στὴν πρωτεύουσά σου τζαμί γιὰ τοὺς δομόδησικούς μου, στὸ ὅποιο θὰ κηρύσσεται ἡ Κόμπια (τὸ ἱερὸν κήρυγμα) εἰς ὄνομα τοῦ ἀθένη μου».

Κι ὁ Μονομάχος ἀναγκάστηκε νὰ δεχθῆ τὴν ἀπαίτηση ἐκείνη καὶ ν' ἀναγείρῃ τὰ ἐρείπια τοῦ παλιοῦ τζαμιοῦ, πού εἶχε κτισθῆ ἄλλοτε ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους τῆς Πόλης. Κι ἀκόμα πλήρωσε φαίνεται ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπ' τὸ ἰδιαίτερό του ταμεῖο τοὺς Ἰμάμιδες, τὸ λάδι τῶν κανδηλῶν καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ ἐσωτερικοῦ στολισμοῦ τοῦ τζαμιοῦ, ¹⁾ γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἀκόμη παραπάνω τὸν ἄγριο Τογρούλ.

Τὸν ὄρο ὅμως αὐτὸν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τοῦ Μονομάχου καὶ τοῦ Σουλτάνου τῶν Σελτζούκ κανένας Ἕλληνας χρονογράφος δὲν μᾶς τὸν ἀναφέρει.

Ὁ Ἔμπν - Ἀθίρ, ὁ Ἀμποῦλ - Φέντα, κι' ὁ Ἀμποῦλ - Φάραγκ ὅμως συμφωνοῦν κι οἱ τρεῖς μὲ τὴ λεπτομέρεια αὐτῆ, ἢ ὁποία ἀσφαλῶς εἶνε σωστῆ ἂν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν τὴν περίστασι καὶ τὸ ἀπροχώρητο εἰς τὸ ὅποιο εἶχε φθάσει τότε τὸ Βυζαντινὸ κράτος κι ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος.

Τότε τὸ Μαγισδίου τῶν Σαρακηνῶν μετετράπη εἰς κανονικὸ τζαμί.

Ὁ ὄρος ὅμως αὐτὸς τὸν ὁποῖον ὁ νικητῆς Τογρούλ διὰ τῆς βίας ἐπέβαλε στὸν Αὐτοκράτορα δὲν διατηρήθηκε καὶ πολλὰ χρόνια.

Τρία χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μονομάχου στέφονταν Αὐτοκράτωρ στὴν Πόλι ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ὁ πρῶτος τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, πού ἦταν γραφτὸ νὰ ξαναδώσῃ 125 χρόνια ἀκόμη ζωὴ καὶ

¹⁾ Παράβαλε Ἀμποῦλ - Φάραγκ (Bar Hebraeus), *Chronicon Syriacum*, σελ. 249.

δόξα στὴν κουρασμένη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Εἶναι βέβαιο, ἀπ' ὅτι θὰ ἐκθέσωμε παρὰ κάτω, ὅτι ἐπὶ Κομνηνῶν καταργήθηκε σιωπηλὰ ὁ ὅρος ἐκεῖνος τῆς εἰρήνης μεταξὺ τοῦ Μονομάχου καὶ τοῦ Τουγρούλ κι' ὅτι τὸ τζαμί τῆς Πόλις ξαναεῖνε ὡς στὸ τέλος τοῦ 12ου αἰῶνος τουλάχιστον ἀπλῶς εὐκτήριος οἶκος χωρὶς Κότμπα, μουεζινίδες καὶ κανονικὴ Ἰσλαμικὴ λατρεία, πρὸς μεγάλη ἱκανοποίησι τοῦ φιλότιμου τῶν Βυζαντινῶν.

Στὰ 1189 ἐπὶ Ἰσαακίου Ἀγγέλου γίνεται πάλι λόγος στὰ χρονικά γιὰ τὸ Μαγίσδιον τῶν Σαρακηνῶν τῆς Πόλις.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος κατατρομαγμένος ἀπὸ τὴν πλημμύρα τῆς τρίτης σταυροφορίας, μ' ἀγωνία παρακολουθοῦσε τὶς βιαιότητες τῶν σταυφόρων τότε. Ἡ θέσις του ἦταν τρομερὴ, κι ὁ ἴδιος δὲν ἤξευρε τί στάσις ἔπρεπε νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων ἐχθρῶν του. Πότε τοὺς ἔκαμνε τὸ φίλο, θέλοντας μὲ τὸ καλὸ ν' ἀπομακρύνῃ ἀπ' τὸ κράτος του τὰ φανατικὰ ἐκεῖνα σίφη, πότε πάλι τοὺς παρενέβαλε κρυφὰ χίλιες δύο δυσκολίες καὶ μὲ χαρὰ πληροφοροῦνταν τὴν καταστρεπτικὴ πορεία τους πρὸς τὴ Συρία καὶ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ ἀγέρωχου Φρεδερίκου Βαρβαρόσσα στὴν Κιλικία.

Στὴν ἀμνηχανία τὴ μεγάλη πού βρέθηκε τότε ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ ἤλθε σκέψῃ νὰ ζητήσῃ συνεννόησι μὲ τὸν τρομερὸ Μουσουλμάνο ἀντίπαλο τῶν μισητῶν Φράγκων, τὸν ἔνδοξο Σάλαχ-ἔλ-Ντίν.

Ὁ Ἰσαάκιος ἦταν τότε ἔτοιμος σὲ κάθε ὑποχώρησι ἀπέναντι τοῦ πανισχύρου Σουλτάνου, ἀρκεῖ νὰ καταστρέφονταν μιὰ ὥρα ἀρχίτερα οἱ Σταυροφόροι.

Γι' αὐτὸ κι οἱ συνεννοήσεις μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Βυζαντινῶν τότε εὐκόλα προχώρησαν, κι ὁ Αὐτοκράτωρ χωρὶς καμμιά δυσκολία ἀποδέχθηκε αἴτησι τοῦ Σουλτάνου πὸν ζητοῦσε νὰ ξαναγίνῃ τὸ Μαγίσδιον τῶν Σαρακηνῶν τῆς Πόλις τακτικὸ καὶ κανονικὸ Μουσουλμανικὸ τζαμί.

Τὰ Ἀραβικὰ χρονικά μὲ πολλὰς λεπτομέρειες μᾶς διαφύλαξαν τὶς συνεννοήσεις ἐκεῖνες τοῦ Ἰσαακίου μὲ τὸ Σουλτάνο.

Ἀπ' τὸ χρονικὸ τοῦ Ἀμποῦλ-Μαχάσσην-Γιούσεφ τοῦ ἐπιλεγομένου Μπέχα-ἔντ-ντίν ¹⁾ ξεύρουμε ὅτι μεταξὺ Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου τοῦ σελ. 172.

1189 ἤλθε ἀποσταλμένος ἀπ' τὴν Πόλι στὸ στρατόπεδο τῶν Σαρακηνῶν τοῦ Μάρτζ-Ἀγιοῦν κι ἔφερε στὸ Σουλτάνο γράμμα τοῦ Αὐτοκράτορος, στὸ ὁποῖο ἐκεῖνος τοῦ ἔλεγε ὅτι εὐχαρίστως δέχονταν τὴν προγενέστερη αἴτησί του γιὰ τὸ Μαγίσδιον τῶν Σαρακηνῶν τῆς Πόλις.

¹⁾ Recueil des Historiens des croisades: =Historiens Orientaux Τόμ. III σ. 172

Ὁ Σάλαχ-ἔλ-Ντίν μόλις ἔλαβε τὴν τόση εὐχάριστη γιὰ τὸ Ἰσλάμ ἀπάντηση αὐτῆ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἔστειλε στὴν Κωνσταντινούπολι εἰδικὸ πρέσβυ γιὰ νὰ παρευρεθῆ, στὴ μετατροπὴ τοῦ Μαγισδίου καὶ τὴν ἐγκαινίαση τῆς κανονικῆς λατρείας ἐκεῖ.

Ὁ πρέσβυς αὐτὸς φεύγοντας γιὰ τὴ βασιλεύουσα κουβάλησε μαζί του ἕναν ἄμβωνα (μίμπαρ) καὶ ὀλόκληρη συνοδεία ἀπὸ μουεζίνιδες καὶ ἀναγνώστες τοῦ Κορανίου. Ἡ ἡμέρα τῆς εἰσόδου ὄλων αὐτῶν στὴν Πόλι ἠπῆρξε φαίνεται σχόλη σπουδαία γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους.

Ὅλοι οἱ ἔμποροι Σαρακηνοὶ ποὺ ἦταν ἀπὸ χρόνια ἐγκαταστημένοι στὴν Πόλι καὶ ὅσοι περαστικοὶ ἔτυχε νὰ βρεθοῦν τότε ἐκεῖ, ὑποδέχθηκαν μὲ τιμὲς τοὺς ἀποσταλμένους τοῦ Σάλαχ-ἔλ-Ντίν καὶ τοὺς ἀκολούθησαν ἐν πομπῇ στὸ στολισμένο τζαμί.

Ἐκεῖ ἀφοῦ οἱ μουεζίνιδες καλέσαν τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν, ἀνέβηκε ὁ ἴδιος ὁ πρέσβυς στὸ νεοστημένο ἄμβωνα ἀπάνω καὶ ἐξεφώνησε τὴν ὁρθόδοξη Κότμπα (κήρυγμα) ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀβασίδη Χαλίφη τοῦ Βαγδατιοῦ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ τόσο πολὺ θέλησε στὴν περίστασι αὐτῆ νὰ περιποιηθῆ τὸν Σάλαχ-ἔλ Ντίν, ὥστε, ἀμέσως μετὰ τὴν τελετὴ, τοῦ ἔστειλε πρέσβυ στὴ Συρία νὰ τοῦ ἀναγγεῖλῃ ὁ ἴδιος ἐπίσημα τὴν τακτικὴ καθιέρωση τοῦ τζαμιοῦ, καὶ τὴν κανονικὴ ἔναρξη τῆς ὁρθόδοξης Μουσουλμανικῆς λατρείας στὴν Πόλι σύμφωνα μὲ ὅσα τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτῆ μέσα στὸ χρυσόβουλλο ποὺ ἔστειλε τότε τοῦ Σουλτάνου ὁ Ἰσαάκιος δὲν παράλειψε νὰ τοῦ ὑπενθυμίσῃ τὰ συμφωνημένα καὶ νὰ τοῦ ζητήσῃ πραγματικὴ συμμαχία μιὰ ποὺ αὐτὸς εἶχε τίμια κρατήσῃ τὸ λόγο του στὸ ζήτημα τοῦ τζαμιοῦ.

Ὅλες αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες στὶς ὁποῖες οἱ Ἄραβες χρονογράφοι συμφωνοῦν ἀπολύτως¹⁾, μᾶς πείθουν ὅτι στὰ 1189 δὲν λειτουργοῦσε κανονικὸ τζαμί στὴν Πόλι καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ παλιὰ συμφωνία τοῦ 1048, μετὰξὺ Μονομάχου καὶ Τουγρούλ, εἶχε σιωπηλὰ καταργηθῆ ἐπὶ Κομνηνῶν, ὁπότε στὴν Πόλι μόνο τὸ ἀρχαῖο Μαγισδίων τῶν Σαρακηνῶν τοῦ ὀγδόου αἰῶνος διατηροῦσε ὀπωσδήποτε τυπικὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἰσλάμ.

Ἐκεῖνο ποὺ ἀξίζει νὰ σημειωθῆ εἶνε ὅτι στὰ τέλη τοῦ δωδέκατου αἰῶνος ζοῦσαν ἀρκετοὶ Μουσουλμάνοι στὴν Πόλι καὶ ὅτι ἡ ὀριστικὴ καθιέρωση πλέον τοῦ τζαμιοῦ τους τότε ἐκεῖ τοὺς ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ ἐκδηλώσουν ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικὰ τους αἰσθήματα.

¹⁾ Βλέπε ἐπίσης: Recueil des Historiens des Croisades—Historiens Orientaux: Les deux jardins—*El Imad*, Τόμος IV, σελ. 470. *Cadi Ibn Chedad*, Τόμ. IV, σελ. 471.

Ἐκ τῆς Πασπάτης λέγει ¹⁾, ὅτι ὡς τὰ 1875 σώζονταν ἀκόμη πίσω ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ Ναύσταθμο ἰδιαίτερο κοιμητήριον, ὅπου διατηροῦνταν οἱ τάφοι τῶν Μουσουλμάνων, πού εἶχαν πεθάνει στὴν Πόλι πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση.

Ἄλλο τζαμί ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ δὲ φαίνεται νὰ ὑπῆρχε στὴν Πόλι γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους.

Ἐχουν λάθος μερικοὶ πού θεωροῦν τὸ Ἀράμπ-Τζαμί πού σώζεται καὶ σήμερον στὸ Γαλατᾶ τῆς Πόλις ὡς τζαμί Σαρακηνῶν τοῦ Βυζαντινοῦ ἱδρυμένο ἐκεῖ πρὸ τῆς ἀλώσεως. Τὸ Ἀράμπ-Τζαμί αὐτὸ εἶνε παλιὰ ἐκκλησία, Χριστιανικὴ, ἴσως μάλιστα τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ἣ ὁποία μετετράπηκε σὲ τέμενος μόνο μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ 1453 ²⁾.

Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἐπίσημη καθιέρωση τοῦ τζαμιοῦ τῶν Σαρακηνῶν οἱ Φράγκοι τῆς τετάρτης σταυροφορίας καταλάμβαναν τὴ βασιλεύουσα καὶ ἐπανάφεραν στὸ θρόνον τὸν Ἰσαάκιο Ἀγγελο μαζὺ μὲ τὸν υἱὸ του τὸν Ἀλέξιο τὸν Δ'.

Οἱ Φράγκοι ἐγκαταστάθηκαν φιλικὰ δῆθεν τότε στὴν Πόλι (18 Ἰουλίου 1203), ἀλλὰ σὰν αὐθάδεις νεοφερμένοι τυχοδιῶκτες πού ἦταν στάθηκαν ἀνίκανοι νὰ μαλακώσουν τὴν ἔχθρα τῶν Βυζαντινῶν ἐναντίον τους.

Ἄπειρες καθημερινῶς ἀφορμὲς δυσαρεσκείας καὶ ἀδιάκοπος ἐρεθισμὸς τοῦ παλιοῦ μίσους μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων γρήγορα ἔφεραν τὴν κατάστασιν στὸ ἀπροχώρητο.

Οἱ φανατικοὶ σταυροφόροι ὄχι μόνον μισοῦσαν τοὺς σχισματικοὺς ὀρθοδόξους, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν κυρίως νὰ ὑποφέρουν τὴν παρουσία ἀρκετῶν Μουσουλμάνων τότε στὴν Πόλι μὲ τοὺς ὁποίους ἑξἄλλου τόσα χρόνια εἶχαν ζήσει ἀρμονικὰ οἱ ἀρχοντικοὶ Βυζαντινοί.

Τοὺς Σαρακηνοὺς αὐτοὺς τοὺς ὁποίους δῆθεν πῆγαιναν νὰ ἐξολοθρεύσουν, τοὺς βλέπαν μὲ κακὸ μάτι οἱ νέοι ἐκεῖνοι ἀπόστολοι τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ εὐκόλα μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῇ τί φρικτὴ ἐντύπωση τοὺς προξενοῦσε ἡ θεὰ τοῦ Μουσουλμανικοῦ τζαμιοῦ τῆς Πόλις πού εἰρηνικὰ καὶ ἤσυχα ὕψωνε τοὺς ἄσπρους τοίχους του ἀνάμεσα ἀπ' τὸ δάσος τῶν Σταυρῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βασιλεύουσας.

¹⁾ Πασπάτη, Βυζαντιναὶ Μελέται, σελ. 190.

²⁾ Βλέπε τὴν λανθασμένη αὐτὴ γνώμη στὸ βιβλίον τοῦ Νζελάλ-Ἐσοάδ, Constantinople : de Byzance à Stamboul, σελ. 190. καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἀράμπ-Τζαμί, καθὼς καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας στὸ βιβλίον τοῦ κ. Jean Ebersolt, Mission archéologique à Constantinople, σελ. 39 καὶ ἐκεῖ, καὶ ἰδίως στὴν ὑποσημείωση τῆς σελ. 42.

Βλέπε ἐπίσης: *Tounefort, Relation d' un voyage du Levant*: ἔκδ. Lyon 1717 Τόμ. 2, σελ. 221.

Ἐπόμενο ἦταν οἱ ἐντελῶς διάφορες αὐτὲς ἀντιλήψεις νὰ ξεσπάσουν κάποτε σὲ τραγικότητες, κι ἐπὶ τέλος τὸ τζαμί αὐτὸ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ τῆς καταστρεπτικῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1203, τῆς ὁποίας τὰ φοβερὰ ἀποτελέσματα συμπλήρωσε λίγους μῆνες ἔπειτα (12 Ἀπριλίου 1204) ἡ ἄγρια ἄλωσις, κι ἡ συστηματικὴ λειλασία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους.

Ἦταν χειμῶνας τοῦ 1203, ὅτε ἀπὸ κάποια ἀσήμαντη ρήξη μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Φράγκων, οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἐπετέθηκαν ἐναντίον τοῦ τζαμιοῦ τῶν Σαρακηνῶν γιὰ νὰ τὸ ληστεύσουν καὶ νὰ τὸ κάψουν.

Καὶ λέγει ὁ χρονογράφος ¹⁾:

«Καὶ δὴ τὸ σύνταγμα ἐκεῖνο τὸ πονηρὸν τῇ πόλει προσσχὸν δι' ἁλι-
άδων (οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ προσιστάμενος ὅλως ἐπιπλέειν σφᾶς τῇ πόλει
καὶ αὐθις ἀνάγεσθαι) τῷ τῶν ἔξ Ἄγαρ συναγωγίῳ λάθρα ἐπεισιπίτου-
σιν, ὃ φησὶ Μιτάτον ἢ δημῶδης διάλεκτος, καὶ τὰ ἐνόντα μετὰ ξίφους
ληστεύουσιν. Ὡς δ' οὕτω ταῦτα παραλόγως καὶ ὑπὲρ δόκησιν πᾶσαν
παρηνομεῖτο, ἠμύνοντο μὲν αὐτοὺς οἱ Σαρακηνοὶ τὰς χεῖρας τοῖς πα-
ραυχοῦσιν ὀπλίσαντες, ἐπιβοηθοῦσι δὲ καὶ Ῥωμαῖοι, παρὰ τῆς τοῦ κα-
κοῦ φήμης ἐκεῖσε συνηλισμένοι.»

Καὶ παρακάτω ²⁾

«Ἦρξατο μὲν οὖν ἡ πρώτη τοῦ πυρὸς ἀφῆ ἀπὸ τοῦ συναγωγίου
τῶν Σαρακηνῶν (τὸ δὲ ἔστι κατὰ τὸ πρὸς θάλασσαν ἐπικλινὲς βόρειον
μέρος τῆς πόλεως καὶ τῷ τεμένει ἐγγίζον ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Εἰρή-
νης ἴδρυνται) καὶ πρὸς ἕω κατ' εὖρος λωφῆσαν εἰς τὸν νεῶν τὸν παμ-
μέγιστον, κατὰ δ' ἐσπέραν εἰς τὸ λεγόμενον Πέρασμα ἐξεμηκίσθη...»

Ὡστε οἱ Φράγκοι τῆς τετάρτης Σταυροφορίας βάλαν φωτιὰ στὴν
Πόλι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ μισητὸ γι' αὐτοὺς τζαμί τῶν Σαρακηνῶν, κι
εἶνε χαρακτηριστικὸ γιὰ τὰ φρονήματα τῆς ἐποχῆς νὰ σημειώσῃ κανεὶς
ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἀμέσως ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή συνταχθῆκαν μὲ τοὺς
Σαρακηνούς κι ὑπερασπίστηκαν μαζί τους τὸ τέμενος ἐκεῖνο τῶν παιδιῶν
τῆς Ἄγαρ κατὰ τῆς ληστρικῆς ἐπιθέσεως τῶν Λυτικῶν.

Ὁ Χωνιάτης τὸ τζαμί αὐτὸ τὸ ὀνομάζει «συναγώγιον» ³⁾ κι ὄχι Μα-
γίσδιον, ὅπως ἄλλοτε ὁ Πορφυρογέννητος, γιὰτὶ ὅπως εἶδαμε ὁ παλιὸς μι-
κρὸς εὐκτήριος οἶκος τῆς ἐποχῆς τῶν Ἰουύρων εἶχε στὸ μεταξὺ μετα-

¹⁾ Νικ. Χωνιάτης, Τόμ. 2 σελ. 731.

²⁾ Νικ. Χωνιάτης, Τόμ. 2, σελ. 733.

³⁾ Ἀπὸ τὴν ὀνομασία αὕτη ἀπατήθηκε ὁ *M. Michaud* καὶ λέγει ὅτι ἡ πυρκαϊὰ
αὕτῃ ἄρχισε ἀπ' τὴ συναγωγὴ τῶν Ἑβραίων τῆς Πόλις. «*Histoire des Croisades*»
ἐκδ. 1817. Τόμ. III σελ. 204.

βληθῆ εἰς κανονικὸ τζαμί, κὶ ὀνομασία συναγωγῆ ἦταν πιὸ σωστὸ γι αὐτὸ τότε.

Ἐκεῖνο ὡς ἀπλὸ ἡ-πυχαστήριον, καὶ νὰ τ' ὀνομάζη «Μιτάτον» ¹⁾ βέβαια ἀπὸ λαϊκὴ συνήθεια.

Ἄξιο ἀκόμα νὰ σημειωθῆ εἶναι τὸ ὅτι ὁ Χωνιάτης ὀρίζει στὴ διήγησίν του ἀκριβῶς τὴν τοποθεσίαν τοῦ τζαμιοῦ τῶν Σαρακηνῶν τῆς Πόλις τὸ 13^ο αἰῶνα κὶ ἡ τοποθεσία αὐτὴ (...τὸ τέμενος ἐγγίζον ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Εἰρήνης Ἰδρυται) ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς μὲ τὴν τοποθεσίαν τοῦ Βασιλικοῦ Πραιτωρίου ὅπου, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητο, ἰδρύθηκε ὅπως εἶδαμε κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Μασλάμα τὸν ὄγδοο αἰῶνα, τὸ πρῶτο Μουσουλμανικὸ τέμενος τῆς Πόλις.

Ἔστω εἶνε μᾶλλον πιθανὸν ὅτι καθ' ὄλο αὐτὸ τὸ μακρὸ χρονικὸ διάστημα τῶν πέντε περιόδου αἰῶνων ἓνα καὶ μόνον τέμενος Μουσουλμανικὸ ἰδρύθηκε καὶ διατηρήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅτι δὲ γι' αὐτὸ καὶ μόνον πάντα φρόντισαν οἱ ἐπικεφαλῆς τοῦ Ἰσλάμ, ὅσες φορὲς τὸ κάταν ζήτημα μὲ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπὼσδήποτε τὸ τέμενος αὐτὸ ἀποτεφρώθηκε κατὰ τὴν τρομερὴν ἐκείνη πυρκαϊὰ τοῦ 1203, ἡ ὁποία κινδύνευσε νὰ καταστρέψῃ ὀλόκληρη τὴν Κωνσταντινούπολι. Κὶ εἶνε συγκινητικὴ ἡ ταραχὴ, πὸν διαφαίνεται ἀνάμεσα ἀπ' τὶς γραμμὲς τῆς ἀπλῆς διήγησις τοῦ Νικ. Χωνιάτη, ἅμα λέγει ὅτι οἱ φλόγες φθάσαν τότε ὡς στὸν «νεὸν τὸν παμμέγιστον» δηλ. τὴν Ἀγία Σοφία.

Οἱ ἴδιοι οἱ Σταυροφόροι μὲ φρίκη παρακολούθησαν τὶς τραγικὰς συνέπειας τῆς πυρκαϊᾶς ἐκείνης κὶ οἱ χρονογράφοι τοὺς μὲ τρόπο τὴν περιγράφουν στὰ χρονικά τοὺς ²⁾,

Λίγους μῆνες ἔπειτα ἡ Πόλις γίνονταν ὀριστικὰ Φράγκικη καὶ βέβαια κατὰ τὰ πενήντα ἔπτα χρόνια πὸν βάσταξε ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία οὔτε λόγος δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ γιὰ τζαμί τῶν Μουσουλμάνων στὴν Κωνσταντινούπολι.

Πέρασαν πάλι τὰ χρόνια κὶ οἱ Παλαιολόγοι ἀφοῦ ἀνακτῆσαν τὴν Πόλη ἀπὸ τοὺς Φράγκους μ' ἀπελπισία ἀναλάβαν τὸν ὕστατο ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων, πὸν ἀπὸ παντοῦ ἀπειλοῦσαν τὴν ἐξαντλημένην Αὐτοκρατορία.

Φαίνεται ὅτι τὴν ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων, μαζὺ μὲ τὶς τόσες ἀναγ-

¹⁾ Μιτάτον σημαίνει κυρίως κατάλυμα διαβατικοῦ στρατοῦ καὶ κατὰ σύμβαση ἡ-πυχαστήριον. Βλέπε *Θεοφαν.* Τόμ. I. 113.

²⁾ *Geoffroi de Ville Hardouin*, Κεφ. XLIV, 203-204 «et cil feus si granz et si orribles que nus hom nel pot esteindre ne abaissier.»

καπτικές τους ὑποχωρήσεις ἀπέναντι τῶν δλοένα πιδ ἀπαιτητικῶν Τούρκων, πρέπει νὰ λογαριασθῆ κι ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Τουρκικοῦ τζαμιοῦ τῆς Πόλις, πού εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1203.

Λέγω ὅτι οἱ Παλαιολόγοι ἀποκατέστησαν τὴ Μουσουλμανικὴ λατρεία στὴν Πόλι, διότι ὅτε στὰ 1396, ὁ τρομερὸς Βαγιαζίτ ὁ Ἰλδερμίρ (Κερανός) ἐπρόβαλε στὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ νέες ἀπαιτήσεις, τοῦ ζήτησε, μεταξὺ ἄλλων, μονάχα τὴν ἐγκατάσταση τούρκου δικαστῆ (καδί) στὴν Πόλι, κι ὄχι καὶ τὴν ἴδρυση Μουσουλμανικοῦ τεμένους.

Ἐὸ Δούκας ρητὰ λέγει, ¹⁾ ὅτι ὁ Βαγιαζίτ ἔστειλε πρεσβεία τοῦ Μανουὴλ ζητώντας τὸ διορισμὸ Μουσουλμάνου κριτῆ καὶ νομιμαρίου (καδί, δηλ.) στὴν Πόλι, γιατί δὲν ἦταν σωστό, κατὰ τὴ γνώμη του, οἱ Μουσουλμάνοι ἔμποροι τῆς Πόλις νὰ δικάζονται ἀπὸ χριστιανοὺς δικαστὰς.

Ἐὸ Σουλτάνος τῶν Τούρκων πού μὲ τόση ὑπεροψία ζητοῦσε τότε Μουσουλμανικὸ δικαστήριον στὴν Πόλι, θὰ ἀπαιτοῦσε βέβαια καὶ τὴν ἴδρυση τζαμιοῦ, ἂν δὲν παραδεχθοῦμε ὅτι ἀσφαλῶς λειτουργοῦσε ἤδη τότε τακτικὸ Μουσουλμανικὸ τέμενος ἐκεῖ. Στὸ τέμενος αὐτὸ πλάϊ θέλησε ὁ Σουλτάνος νὰ ἰδρῦση καὶ μεκχεμέ, ὅπου θὰ διώριζε δικὸ του καδί, γιὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ ἔτσι τέλεια τὴ λειτουργία τοῦ νόμου τοῦ Μωάμεθ στὴν περίβλεπτη πρωτεύουσα πού μὲ λαχτάρᾳ ἀπὸ παντοῦ περιέσφιγγε.

Ἐὸ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ τότε ἀρνήθηκε τὴν ἀληθινὰ ὑπερβολικὴ πιδ αὐτὴ ἀπαίτηση τοῦ Βαγιαζίτ. Ἐὸταν ὅμως ὁ Μανουὴλ ἀναγκάστηκε νὰ καταπιαστῆ τὸ κουραστικὸ του ἐκεῖνο ταξεῖδι στὴν Εὐρώπη, γιὰ νὰ πῆ νὰ ζητιανέψῃ τὴ βοήθεια τῶν ἀδιάφορων Φράγκων, κατὰ τοῦ παγκόσμιου Τούρκικου κινδύνου, κι ἀνάλαβε τὸ θρόνον ὁ ἀνεψιὸς του Ἰωάννης, ἡ ἀπαίτησις ἐκείνη τοῦ Βαγιαζίτ ἔγινε ἀμέσως δεκτὴ κι ὁ Τοῦρκος καδὶς ἐγκαταστάθηκε στὴν Πόλι.

Ἐὸ δὲ Βασιλεὺς Ἰωάννης εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει καὶ στεφθεὶς βασιλεὺς, εἰσῆξε πρῶτον κατὰ τὸ αἶτημα τοῦ Παγιαζῆτ κριτὴν Τοῦρκον, ὅς τὰς ἀμφιβολίας τὰς ἀναμεταξὺ συμβαινούσας Ρωμαίοις καὶ Τούρκοις αὐτὸς διέκρινε κατὰ τὸν Ἀραβικὸν νόμον» ²⁾.

¹⁾ Ἦταν τότε Δεκέμβριος τοῦ 1399.

Πενῆντα τρία χρόνια μετὰ, ἡ Πόλι ἔπεφτε ἐξαντλημένη κι οἱ Τοῦρκοι ἄγρια εἰσωρομοῦσαν στὰ τείχη τῆς μέσα, ἐνῶ ὁ Πορθητὴς μεθυσμένος ἀπ' τὸν θρίαμβό του καθιέρωνε ὁ ἴδιος τὸν «νεῶν τὸν παμμέγιστον» τὴν τιμημένη Ἐγία Σοφία, στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ τῶν παιδιῶν τῆς Ἐγαρα.

X. Α. ΝΟΜΙΚΟΣ

¹⁾ Δούκας, Κεφ. XIII, σελ. 49.

²⁾ Δούκας, Κεφ. XV, σελ. 56.